

ПРОЕКТНА ТЕХНОЛОГІЯ ЯК МОДЕЛЬ ОСОБИСТІСНО- РОЗВИВАЛЬНОГО ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Плекання творчої особистості, забезпечення умов для її повноцінного фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку, формування людини, що здатна будувати демократичну державу, жити у відкритому суспільстві, реалізувати себе багатовимірно, передбачає перехід від навчально-дисциплінарної моделі організації педагогічного процесу до моделі особистісно-розвивальної. Реалізації такої моделі вимагає пошуку і впровадження сучасних технологій організації виховного процесу.

Технологізація виховання процесу передбачає послідовні науково-обґрунтовані дії педагога у виховному процесі та відповідно організовані ним дії вихованців, підпорядковані досягненню спеціально спроектованої системи виховних цілей, що узгоджуються з психологічними механізмами розвитку особистості.

На превеликий жаль виховання у практичній діяльності педагогів й понині здійснюється як процес, за якого вихованець розглядається як об'єкт педагогічних впливів, і являє собою, як свідчить його аналіз, набір стандартних заходів із морально-естетичної освіти, так званих громадських доручень, заохочень і покарань. Вихована діяльність носить інформаційно-просвітницький характер, де переважають методи словесного впливу, відбувається "підтягування" його якостей, поведінки, світогляду під певні жорсткі соціальні норми та ідеалізовані схеми. Все це не забезпечує можливості для життєтворчості особистості.

У зв'язку з цим виникає закономірна необхідність цілеспрямованого, усвідомленого підходу до формування виховної стратегії, яка можлива за умови розробки продуманого психолого-педагогічного проекту виховного процесу. Психолого-педагогічне проектування дає змогу забезпечити

переведення існуючих виховних систем у якісно новий стан, оптимізувати їх зміст, організацію та управління.

А.С.Макаренко вважав, що справжній розвиток педагогічної науки пов'язаний із її здатністю “проекувати особистість”, тобто визначати з певною метою ті її якості і властивості, які мають бути сформовані у процесі виховання [4].

Проектування виховного процесу має особливе значення за нового підходу до виховання, коли воно трактується як закономірна, послідовна і неперервна зміна моментів розвитку взаємодіючих суб'єктів, створення соціально-психологічних умов для розвитку особистості.

Нинішня пізнавальна ситуація у сфері дослідження проблеми проектування виховного процесу характеризується відсутністю загальноприйнятого визначення феномену “психолого-педагогічне проектування”.

На основі аналізу теоретичних підходів щодо психолого-педагогічного проектування доходимо висновку, що на сьогоднішній день існує кілька позицій відносно визначення змісту та функцій даної категорії. Аналіз їх об'єктивних характеристик дозволив нам виділити умовно три групи підходів до проектування педагогічного процесу: 1) функціональний (Н.Ф.Білокур, С.І.Кисельгоф, Н.В.Кузьміна, С.Д.Смірнов, А.І.Щербаков), де психолого-педагогічне проектування розглядається через аналіз змісту конструктивних і проєктивних умінь; 2) з позицій теорії педагогічного управління (В.О.Сластьонін, Л.Ф.Спірін, Г.С.Сухобська та ін.), коли проектування вивчається як важливий елемент управлінської діяльності педагога і керівника; 3) системний підхід (В.С.Безрукова, О.А.Дубасенюк, О.В.Киричук, В.В.Краєвський) визначає психолого-педагогічне проектування як самостійну педагогічну діяльність.

Аналіз цих підходів показав, що жоден з них не містить комплексної характеристики змістової та процесуальної сторін проектування педагогічної

взаємодії в цілому. Це зумовлює необхідність розглядати його з усіх сторін, комплексно, оскільки воно є багатоаспектним об'єктом дослідження.

Саме слово “проект” у перекладі з латинської мови означає “кинутий вперед - задум, план тощо”. Проектування у загальному його розумінні - це науково обгрунтоване конструювання системи параметрів майбутнього об'єкта або якісно нового стану існуючого проекту-прототипу, прообразу передбачуваного або можливого об'єкта, стану чи процесу в єдності зі шляхами його досягнення [1].

Проектування, яке спрямоване на ефективне розв'язання різних соціально-економічних і духовних завдань суспільства в рамках конкретних соціальних об'єктів, становить собою складну багаторівневу ієрархічну систему, а це, на наш погляд, дає можливість виділити три рівні проектування. Це, зокрема, соціальний, що відповідає сучасним умовам виховання та вимогам суспільства; психолого-педагогічний, що розробляється для навчального закладу або ж на рівні вікових паралелей, класу, групи учнів і відображає основні напрями діяльності педагога і вихованців у їхній взаємодії; особистісний, як такий, що є власне процесом розробки проекту розвитку особистості й характеризує уявлення вихователя й самого вихованця про його близьке і віддалене майбутнє.

Усі рівні проектування взаємопов'язані. Психолого-педагогічне проектування є частковим по відношенню до соціального, а особистісне - до психолого-педагогічного і соціального. Органічне поєднання всіх рівнів проектування забезпечує гармонію інтересів особистості, колективу та суспільства у їх прагненні до реалізації мети виховання.

Проектування виховного процесу становить собою багатостадійний (багатокомпонентний і багатоетапний) динамічний, послідовний процес, що відбувається в часі. Система, що реалізує його, є динамічною організаційно-педагогічною системою (як процес і результат). Як процес, проектування передбачає ряд етапів, а результатом цього процесу є розроблений проект.

Особлива роль психолого-педагогічного проектування виховного процесу зумовлена тим, що воно є зв'язуючою ланкою, найголовнішою сферою єднання теорії і практики.

Ми розглядаємо психолого-педагогічне проектування виховного процесу як цілеспрямоване творче попереднє визначення і конструювання програми сумісної діяльності суб'єктів педагогічного процесу та її подальшої реалізації, спрямованої на забезпечення особистісно-розвивального підходу у досягненні мети виховання.

Характерними особливостями психолого-педагогічного проекту є:

1. Проект описує ще не існуючі об'єкти. Тому опис існуючого виховного процесу, навіть найбільш детальний, не є його проектом.
2. Педагогічний проект передбачає єдність теорії і практики організації виховного процесу.
3. В основі психолого-теоретичного проектування лежить особистісно-розвивальна взаємодія.
4. Проект повинен бути реалізований. Тому лише такий опис виховного процесу, який може бути реалізований на практиці, розглядається як проект.
5. Проект повинен бути нормативним, тобто, фіксувати доступний рівень виконання відповідних дій.

Основним об'єктом психолого-педагогічного проектування є виховний процес. У свою чергу він поділяється на виховні ситуації, що виникають всередині нього. А сам виховний процес у цілому є частиною більш складного утворення - виховної системи. У цій тріаді основним і найважливішим для проектування є виховний процес, який у собі породжує ситуації і який в той же час вимагає для своєї ефективності створення певних виховних систем. Педагог бере участь у проектуванні трьох об'єктів: виховної системи, виховного процесу і виховних ситуацій. Всі вони проектуються у взаємозалежності, з урахуванням їх цілісності і внутрішньої єдності. А це значить, що, якщо десь знижується ефективність, то необхідно удосконалювати проект не тільки даного об'єкта, але й того, в який він входить. Від побудови проекту виховної системи залежить результативність

виховного процесу, від них – якість виховних ситуацій і, відповідно, виховних взаємодій.

Наявність проекту дозволяє в узагальненому вигляді, тобто у взаємообумовлених та систематизованих зв'язках, представити ряд складових успішності виховного процесу. Це, передусім, вимоги щодо потрібності та достатності (тобто, доцільності) обраних ідеальних цілей виховання, уявлення про послідовність дій, що ведуть до їх досягнення з конкретним визначенням проміжної мети та завдань, критеріїв оцінки одержаного результату. Згідно з цим схема проекту включає такі моменти, як:

- 1.Опис стану об'єкта педагогічного управління, стосовно якого проектується виховна діяльність (до початку цієї діяльності та прогнозований його стан в кінцевому результаті).

- 2.Опис проблем, пов'язаних зі станом об'єкта педагогічного управління та аналіз чинників, що їх породжують.

- 3.Прогноз динаміки переходу об'єкта з первинного стану в бажаний з визначенням критичних етапів та індикаторів зміни контрольованих властивостей.

- 4.Перелік прийомів та засобів впливу на чинники, що визначають стан об'єкта.

- 5.Опис засобів контролю змін стану об'єкта.

- 6.Визначення періоду дії проекту з виділенням контрольних етапів.

- 7.Опис засобів усунення недоліків у самому проекті.

Тим самим, проектування виховного процесу є етапом, який передуює безпосередній діяльності, спрямовує на реалізацію виховних цілей та завдань. Воно постає саме тим засобом, за допомогою якого стає можливим усвідомлене визначення основних орієнтирів виховної діяльності навчального закладу за певних умов та на деякий період. Проект виступає певною формою активного попередження процесу та результату виховної діяльності. У цьому

розумінні він виступає тим засобом, за допомогою якого може здійснюватися регулювання та контроль за ходом виховної роботи в закладі освіти.

Проект, до розроблення якого залучалися всі педагогічні працівники, стає програмою діяльності, що об'єднує зусилля усіх членів колективу в єдину систему та конкретизує місце кожного в цій системі. Ступінь залучення співробітників до розроблення та реалізації проекту є індикатором благополуччя навчального закладу як організаційної та управлінської системи.

Наявність проекту унеможлиблює прожектерство та необгрунтовані ілюзії щодо організації та планування виховної діяльності, бо останнє будується, виходячи з об'єктивних даних про вихідну виховну ситуацію.

Таким чином, виходячи з викладених положень, можна сформулювати головну мету психолого-педагогічного проектування виховного процесу. Вона полягає в створенні обгрунтованої системи параметрів стану об'єкта педагогічного управління, даних у динаміці, з урахуванням факторів, що регулюють та визначають цей стан, а також засобів регулювання.

Ефективність проектування виховного процесу визначається низкою організаційно-педагогічних умов: 1) забезпечення пріоритетності виховання серед педагогічних пріоритетів; 2) сприйняття, усвідомлення та реалізація педагогічними працівниками нової парадигми виховання; 3) створення та цілеспрямоване використання виховуючого середовища; 4) врахування в процесі складання проекту регіональних особливостей, специфічних умов діяльності навчального закладу.

Отже, психолого-педагогічне проектування як процес попередньої розробки програми спільної діяльності суб'єктів взаємодії робить виховний процес технологічним. Під час проектування створюється педагогічна технологія, яка забезпечує розвиток учасників виховного процесу, робить його особистісно-розвивальним.

Психолого-педагогічне проектування виховного процесу необхідно розглядати як систему, що передбачає сукупність компонентів, що взаємопов'язані між собою і розкривають наперед послідовність і характер взаємодії вихователів і вихованців.

Основними компонентами системи психолого-педагогічного проектування виховного процесу є:

1) психолого-педагогічна діагностика вихідного стану об'єкта виховної діяльності;

2) соціально-психологічна діагностика психолого-педагогічної ситуації функціонування об'єкта;

3) визначення та обґрунтування педагогічних способів впливу на процес досягнення бажаного стану об'єкта з конкретизацією виховних завдань;

4) прогнозування динаміки активності об'єкта педагогічного регулювання та динаміки його змін під впливом педагогічної активності, визначення етапів контрольної діагностики;

5) моделювання, планування й організація виховної діяльності об'єкта;

6) моніторинг (простежування) динаміки активності об'єкта педагогічного управління;

7) поточне регулювання та корекція шляхів управління виховним процесом;

8) підсумкова діагностика рівня стану об'єкта, співставлення його з прогнозованим, розробка проекту для нового етапу розвитку об'єкта.

Особливістю структури системи проектування є те, що кожен її компонент є породженням попереднього і підґрунтям для наступного. Створення проекту включає ряд процесів, що забезпечують його організованість. Якщо уявити діяльність навчального закладу як підсистему більш широкої системи, якою виступає соціум, тоді етап цілепокладання є першим у побудові проекту. Його суть полягає у тому, що визначаються зовнішні щодо системи освіти, але детермінуючі соціально-економічні

чинники, які обумовлюють соціальну потребу розв'язання тих чи інших завдань та соціально-економічну й соціально-історичну можливість досягнення бажаних результатів. Визначення цілей є засобом співвідношення бажаного, можливого та потрібного й впливають безпосередньо з загальної мети національного виховання. Ця мета є незмінною упродовж усього онтогенетичного розвитку, тобто має довгостроковий стратегічний характер. Тактичні цілі виховання обираються з урахуванням соціально-психологічних умов навчального закладу, раніше реалізованих цілей виховання і здійснюється під час роботи в окремих педагогічних системах. Кінцева мета виховання - перехід на якісно вищий рівень самовиховання. Робота, що забезпечує цей етап проектування, пов'язана як з попередньою психолого-педагогічною діагностикою об'єкта, що на нього спрямована діяльність навчального закладу, так і з ситуацією, в якій ця діяльність буде розгортатися.

Психолого-педагогічне діагностування є важливим етапом проектування виховного процесу. Діагностику в педагогіці та психології визначають як діяльність, спрямовану на вивчення та розпізнання стану об'єктів і суб'єктів виховання та розвитку з метою співробітництва з ними та прогнозування процесу виховання та розвитку. На етапі проведення попередньої діагностики йде збір інформації про реальну психолого-педагогічну ситуацію, в якій відбувається виховний процес.

Застосування педагогами різних методів і цілісних методик вивчення, прийомів аналізу сприяє ефективній інформаційній забезпечуваності процесу виховання. Предметом діагностики мають стати фізичний, психічний, соціальний і духовний розвиток вихованців та колективу в цілому.

Базуючись на результатах діагностики, можна виявити основні суб'єкти виховного впливу; визначити педагогічно доцільні форми стилю керівництва виховним процесом; відібрати і ранжирувати виховні завдання; спланувати життєдіяльність навчального закладу на основі структурування, персоналізації, моделювання основних видів діяльності, основних форм

розвиваючої взаємодії; підготувати методи і процедури моніторингу динаміки активності учнів; відібрати тих школярів, котрі потребують корекції в розвитку й поведінці.

Наступний компонент проектування забезпечується процесами моделювання та прогнозування. Моделювання передбачає створення словесних або понятійних аналогів тих об'єктів, до яких здійснюються активні дії. Модель об'єкта відтворює динамічні або функціональні його характеристики й дає змогу досліджувати зміни цих характеристик під впливом передбачуваних активних дій. Варіанти цих дій складають основу розробки щодо змін об'єкта. Матеріалом для цієї моделі виступає інформація, одержана під час діагностування. Результати процесу моделювання дають можливість зробити попередню корекцію цілей проекту.

Проектування передбачає спеціальне дослідження перспектив розвитку певного об'єкта або явища. Педагогічне прогнозування, яке передбачає усвідомлення вихователем соціально-психологічних та педагогічних умов, за яких найбільш успішно здійснюється діалогічна взаємодія між суб'єктами виховання; фізичний, психічний, духовний та соціальний розвиток конкретних груп або ж окремих вихованців; зовнішнє і внутрішнє стимулювання навчально-пізнавальної, фізично-оздоровчої, предметно-перетворювальної, соціально-комунікативної та оцінно-орієнтаційної активності; розв'язання внутрішніх суперечностей “Я-концепції” особистості.

Саме інтеграція змісту (функцій виховної діяльності педагога), методів (способів виконання функцій) і критеріїв якості (показників психолого-педагогічної діагностики виконання виховних функцій) дає можливість прогнозувати хід вирішення виховних завдань, передбачити результати, оцінити його з точки зору загальної мети виховання.

Наступними елементами, що реалізуються під час створення проекту і здійснюються на основі результатів діагностики і попереднього прогнозування, є планування та програмування як процес визначення та

обґрунтування педагогічних задач. Педагогічні задачі виступають результатом усвідомлення педагогом мети і завдань виховання, а також умов і проблем їх здійснення. Планування становить собою попередньо розраховану систему дій, що передбачає певний порядок, розподіл в часі та термінах реалізації. Суть цього процесу в межах проектування відрізняється від загальноприйнятого розуміння педагогічного планування лише тим, що зміст, методи й організація навчально-виховної роботи стають підпорядкованими логіці розвитку об'єкта педагогічного управління, визначеного на етапах моделювання та прогнозування. Скласти план в межах проекту - це створити єдину на рівні всього закладу освіти систему дій, спрямовану на реалізацію моделі. Цей вид діяльності безпосередньо пов'язаний з програмуванням. Якщо програма передбачає в собі систему завдань, алгоритми й засоби їх розв'язання, то планування конкретизує їх до рівня безпосередніх дій, строків виконання та виконавців.

Залучення вихованців до найрізноманітніших видів діяльності: навчально-пізнавальної, фізично-оздоровчої, предметно-перетворювальної, соціально-комунікативної та оцінно-орієнтаційної, має забезпечувати максимальну реалізацію їх активності, самостійності, ініціативності, самотворчості в цих видах життєдіяльності. А це передбачає здійснення моніторингу активності суб'єктів виховання у різних видах діяльності, визначення динаміки рівнів розвитку активності.

Використовуючи ефективні методи комплексного вивчення особистості (групова експертна оцінка, соціометрія, опитування та інші), можна спостерігати за змінами (позитивними чи негативними), що відбуваються в психічному, фізичному, духовному й соціальному розвитку особистості, бачити їх участь у діяльності та спілкуванні.

Обробка даних педагогічного моніторингу дає можливість забезпечити регулювання і корекцію міжсуб'єктної взаємодії у розвитку та поведінці. Вони - ефективний засіб усунення негативних проявів поведінки та відхилень у

розвитку вихованців, проведення корекцій цілей, планування та програмування. Здійснюється й попередня корекційна робота з педагогічним складом, який залучається до реалізації проекту.

Деякі елементи проектування об'єктивно мають місце у навчально-виховному процесі будь-якої школи. Але системоутворюючого фактора - підпорядкування кожного елемента системи єдиним цілям і завданням, як це передбачається психолого-педагогічним проектом, не прослідковується. Кожний елемент в структурі проектування спрацьовує не ізольовано, а у взаємозв'язку, взаємообумовленості і єдності, наступності усіх компонентів, що в кінцевому результаті забезпечує цілеспрямованість і гармонію виховного процесу.

Отже, системний підхід у психолого-педагогічному проектуванні виховного процесу зведе до мінімуму педагогічні експромти, перетворить його з маловпорядкованої сукупності дій педагогів у цілісну спроектовану педагогічну взаємодію, зробить його цілеспрямованим, адресним і усвідомленим у визначенні виховної стратегії. Застосування проектування у виховній діяльності, коли враховується участь кожного з суб'єктів виховання у розвитку особистості, дає можливість більш надійно прогнозувати виховні ситуації та їх розвивальний ефект за віковими періодами, соціально-психологічними умовами конкретного навчального закладу, раніше реалізованими цілями і завданнями виховання.

Література

1. Антонюк Т.А. Социальное проектирование / Некоторые методологические аспекты. – Минск: Наука, 1987. – 264 с.
2. Коберник О.М. Теорія і методика психолого-педагогічного проектування виховного процесу в школі. -К.: Науковий світ, 2001. – 182с.
3. Коберник О.М. Управління виховним процесом у загальноосвітньому навчальному закладі. –К.: Науковий світ, 2003. -217 с.
4. Макаренко А.С. Методика організації виховного процесу // Твори в 7 т. Т.5. – К.: Рад. школа, 1954. – 382с.